

ПЕТРЕНКО І. М., доктор історичних наук, професор

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ТЛУМАЧЕННЯ ІСТОРІЇ У ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Історична пам'ять Українського народу давно стала полем інформаційних війн з боку Російської Федерації. Для загострення протиріч в українському суспільстві та впливу на громадську думку західних країн Російська Федерація (далі – РФ) використовує інтерпретації історії з метою легітимації своєї політики, спрямованої на руйнацію української національної ідентичності, розкол і знищення Української Держави. Саме тому складовою гібридної війни з боку Росії є потужні інформаційні атаки та агресивна історична політика супроти українського гуманітарного простору.

На початку XXI ст. російським керівництвом взято курс на зміцнення влади та посилення впливу російської держави на міжнародній арені. Потреба повернення Росією статусу наддержави, яка повинна брати участь у формуванні основ світопорядку, пояснюється існуванням окремої «великої російської цивілізації». Російська цивілізація – це держава разом з «русским миром», під яким розуміється мережа людей і спільнот за межами Російської Федерації, так чи інакше включених у російський культурний та мовний простір. Його основою є сакральне поняття «Свята Русь» і пов'язана з ним етнокультурна спільність східнослов'янських народів: росіян, українців і білорусів [1].

Успіх політики відновлення статусу «наддержави» неможливий без населення і ресурсів України. Боротьба за геополітичний вектор розвитку України ведеться в контексті ідеологічного обґрунтування цивілізаційного

вибору Євросоюз або Євразійський союз. Аргументація кожної із сторін своєї позиції фактами з історії зумовлює пропагандистсько-історичну війну. Росія ясно дає зрозуміти Україні і світу, що саме історичні прецеденти, події історії є легітимізуючим чинником її політичних кроків.

Кремль секьюритизував проблему українського шляху в Європу, тобто перевів її у розряд найважливіших для виживання нації і держави. Масові протести та зміна влади у Києві були інтерпретовані Москвою як державний переворот, інспірований Заходом на території, яка історично та цивілізаційно повинна входити в зону виключного впливу Росії. Оскільки в Україні живуть мільйони російських людей, Росія повинна стати на їх захист, адже вона є гарантом безпеки «русского мира» [2].

«Історичне обґрунтування» російських дезінтеграційних проектів «Крим» та «Новоросія».

Для того, щоб розхитати державність України, розколоти її, і продемонструвати Заходу свою рішучість в цьому напрямі, російське керівництво почало втілювати дезінтеграційні проекти «Крим» та «Новоросія». Їх ідеологічним обґрунтуванням стала концепція «розділеного народу», відновлення «історичної справедливості». Фактично офіційною стала ідеологія пострадянського реваншу, що включає в себе образ Росії – збирачки розділеного штучними кордонами «русского мира».

Російська влада вдається до історичних маніпуляцій, які нібито мають обґрунтувати право Росії на ті чи інші території. У риториці весни 2014 р. найбільш активно задіяним виявилася категорія «русского мира», співзвучна з символічними поняттями «споконвічно російська земля» (Крим), «російське місто» (Севастополь), «російська військова слава» (Чорноморський флот). Приклади з історії мають на меті привчити українців та світове співтовариство до думки, що Крим – це частина Росії [3]. Населений кримськими татарами та українцями Кримський півострів, приєднаний до Російської імперії в 1783 р., подається як

«споконвічна російська земля». А входження Криму до складу України у 1954 р. визнається незаконним [4]. Як аргументи такої політики вводяться сакральні метафори, і анексія Криму виправдовується тим, що він для Росії є святим місцем (як «Храмова гора»), бо там хрестився князь Володимир [5]. Ці аргументи історично неправдиві й хибні в логічному та правовому сенсах. По-перше, Володимир – це Київський князь, по-друге, виправдання сучасних політичних дій тим, що відбулося з Київським князем тисячу років тому, не може слугувати міжнародно-правовою підставою.

Наступним антиукраїнським дезінтеграційним проектом є «Новоросія». Російська влада використовує цей термін, щоб пред'являти претензії на колишні, нібито російські землі, з переважаючим російським населенням. Керівництво РФ визнало «легітимними права етнічних росіян та російськомовних» і декларувало історичне право на існування «Новоросії» «від Харкова до Одеси» [6]. Цей політтехнологічний проект базується на маніпуляціях з історією та перекручуванні фактів, адже Харківщина, або Слобожанщина, а також більша частина Луганщини та Донеччини ніколи до складу «Новоросії» не входили. Росія наполягає на тому, що Новоросія була подарована Україні більшовиками і своїм корінням вона пов'язана з російською державою, а її жителі – це люди з дещо іншим менталітетом, яким важко порозумітися з українцями. Сучасна українська влада нібито проводить імперську політику стосовно населення південного сходу, а воно чинить опір тому політичному режиму («фашистському» у визначенні російської пропаганди), тому вектору руху України (європейському), який нав'язується населенню [7].

Історичне підґрунтя проекту «Новоросія» вкрай хитке. Повноцінної самобутньої землі або республіки з такою назвою ніколи не існувало. Історично сформованих кордонів, окремої історично створеної земельної

символіки у «Новоросії» не було. Її населення ніколи не вело боротьби за якісь окремі автономні права. Проект «Новоросія» сконструйовано, щоб розколоти Україну, пояснити нібито іншу самоідентифікацію жителів південного сходу, продемонструвати існування національної ідентичності, альтернативної українській, довести неможливість співіснування з українцями в одній державі, виправдати нав'язувану ідею регіональної окремішності, яка повинна перерости в державність.

Проблема культурної та державної спадкоємності Київської Русі в російській історичній політиці.

Історична політика, що проводиться російською владою під керівництвом В. Путіна, спрямована на вироблення і закріплення в суспільній свідомості концепції національної історії, в якій держава постає як основний сенс російської історичної традиції. Особливо вперта боротьба в українсько-російському історичному протиставленні ведеться за спадщину Київської Русі (в Росії цей термін часто замінюється терміном «Древнерусское государство»). Ядром легітимації російської держави є твердження, що єдиним спадкоємцем Київської Русі є середньовічна Росія. На прикладах історичного минулого доводиться міф про єдину давньоруську народність Київської Русі, з якої надалі виокремилися росіяни, українці і білоруси. Водночас постулюється його імперський різновид – існування «триєдиного руського народу», який складається з великоросів, малоросів та білорусів. Концепцію підтверджували етимологічними засобами, щоб довести: 1) спільність між словами «російський (русский)» і «Русь», тобто першородство росіян в історії Київської Русі й їх пріоритетне право на стародавню культурну та державну спадщину; 2) ототожнення «України» з окраїною, що «підтверджувало» культурно-історичну і політичну другорядність українців.

Хоча за режиму В. Путіна бачимо спробу стимулювати дискурс про походження російської держави з Новгороду і Пскова, а не Києва, все ж тема Київської Русі залишається однією з центральних в історичній політиці РФ. Одним із прикладів, як дана тема використовується в сучасній політиці, є заява В. Путіна, що Київська Русь була ядром Російської імперії і відтоді росіяни й українці мали спільну історію та культуру і менталітет, схожі мови. Звідси висновок – росіяни і українці один народ [8]. Путін чітко акцентував, що Київська Русь і Росія – це тотожні поняття. Такі заяви є ідеологічним обґрунтуванням права не лише втручатися у внутрішні справи України, а вести політику її повної інкорпорації в Російську державу.

Якщо Україна, втілюючи традиції власної державності, стає суб'єктом геополітики, інтегрується з Європою і виходить зі сфери впливу російської цивілізації, це підриває легітимацію Росії як тисячолітньої держави, Росія втрачає історичну підставу. Сучасна українська влада підкреслює значимість Київської спадщини для національної ідентичності та державності, про що свідчить Указ Президента України П. Порошенка «Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русі-України» [9].

Міфологія війни активно використовується Москвою у внутрішній та міжнародній політиці. Російська влада перетворила ідею фашизму в інструмент політичної боротьби. Постійно акцентуючи тему «неонацизму», тиражуючи інформацію про «фашистів», кремлівська пропаганда ставить за мету: у внутрішньо-українському контексті розколоти країну і потрактувати діяльність сепаратистів як боротьбу з фашизмом; у внутрішньо-російському контексті створити образ ворога і викликати потребу з ним боротися; у зовнішньополітичному контексті

зробити вразливими для критики позиції прихильників України за підтримку нібито «фашистського режиму».

Не випадково події війни рясніють аналогіями з сучасністю. Кремлівській пропаганді важливо переконати всіх, що Україну захопили саме «фашисти». Звірства нацистів під час Другої світової війни ототожнюються з діями українських військ на сході. Риторика пов'язана з «Великою Вітчизняною війною» («карателі», «нацисти», «ополченці»), стала використовуватися для опису того, що відбувається в Україні. Спікер РФ С. Нарішкін брехливо стверджує, що київські радикали посягають на життя жителів південного сходу України за те, що ці люди пам'ятають свою історію, шанують велику Перемогу і хочуть говорити рідною мовою [10].

Революція Гідності, соціально-політична криза, криза національної пам'яті в Україні зумовлені процесами трансформації пострадянського, посттоталітарного, русифікованого суспільства у суспільство українське, громадянське, демократичне, гуманітарним складником якої є проблема трактування української історії.

Отже, влада та громадянське суспільство України мають активніше використовувати потенціал історичної політики як основи формування та збереження національної ідентичності та мовою документів, правдою фактів історії, деконструювати російські історичні інтерпретації, нав'язувані українцям. Об'єктивні історичні дослідження, історична освіта будуть запорукою духовного суверенітету українців та незалежності Української Держави. Потрібно пояснювати українцям і світовому співтовариству історичні витоки Українського народу, традиції державності, наочно показувати, що Україна і Росія – це національно, соціокультурно та політично абсолютно різні держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна та проект «русского мира» : аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В. М. Яблонський, В. В. Токман [та ін.]; за ред. В. М. Яблонського та С. І. Здіорука. К. : НІСД, 2014. 80 с.; Шангіна Л. «Русский мир» для України: російський і руський світи. *Національна безпека і оборона*. № 4–5. 2012. С. 91.
2. Песков: Путин является гарантом безопасности русского мира. URL : <http://www.ng.ru/news/459954.html>
3. Встреча с молодыми учёными и преподавателями истории URL : <http://www.kremlin.ru/news/46951>
4. Решение о передаче Крыма в 1954 году УССР от РСФСР было принято с грубейшими нарушениями- председатель СФ. URL : <http://council.gov.ru/press-center/news/50024/>
5. Послание Президента Федеральному Собранию. URL : <http://kremlin.ru/news/47173>
6. Пять громких заявлений Путина об истории Украины URL : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/11/141110_ru_s_putin_on_history_ukraine
7. Круглый стол «История и культура Новороссии» в Царицыно. URL : http://rushistory.org/?page_id=3489
8. Путин: «Русские и украинцы – один народ». URL : <http://www.km.ru/v-rossii/2013/09/04/barak-obama/719884-putin-russkie-i-ukraintsy-odin-narod>
9. Указ Президента України № 107/2015 «Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русь-України». URL : <http://www.president.gov.ua/documents/19004.html>
10. Нарышкин: юго-востоку Украины угрожают за то, что они помнят историю. URL : <http://ria.ru/world/20140505/1006594869.html>